

УДК 371.2(430)

СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В «ЙЕНА-ПЛАН» ШКОЛІ П. ПЕТЕРСЕНА

Ольга Штик

У статті висвітлено особливості структури організації навчального процесу в «Йена-план» школі німецького педагога-реформатора П. Петерсена. Розглянуто розподіл дітей за базовими групами, які були створені замість традиційних класів та особливості навчального процесу в них. Визначений підхід П. Петерсена в організації нової моделі навчально-виховного закладу «Йена-план», який припускав усунення диктатури вчителів і надання учням більше свободи в навчальному і виховному процесі. Відображено внутрішнє життя в «Йена-план» школі, що базується на тісній взаємодії та співпраці педагогів і батьків.

Ключові слова: «Йена-план» школа, базова група, «штам-група», шкільна громада.

Кінець XIX - початок XX ст. відзначені вступом Німеччини в таку стадію суспільно-економічних відносин, яка зажадала наукового і технічного переозброєння виробництва і удосконалення соціальних інститутів. Школа у цей період на всіх її щаблях не відповідала вимогам науково-технічного прогресу. Потреба в оновленні школи і педагогічної науки ставала все більш актуальною, тож перегляд педагогічних установок, перебудова освіти у Німеччині перетворилась в одну з найважливіших педагогічних проблем.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що питання реорганізації школи і навчально-виховного процесу знайшло своє відображення у діяльності відомих педагогів-реформаторів таких, як Г. Кершенштайнер, Г. Гаудіг, М. Монтесорі, С. Френе, Р. Штайнер, Д. Дьюї та ін.

Метою статті є обґрунтування структури організації навчального процесу в «Йена - план» школі П. Петерсена.

Поряд з класичними освітніми навчальними закладами, які не могли задовольнити потреби у набутті освіти широких кіл буржуазії та інших верств населення, почали з'являтися школи нового типу. Ідея створення такої «нової школи», яка б була покликана виховувати гармонійно розвинену особистість не залишала і видатного педагога-реформатора П. Петерсена.

Аналіз літературних джерел засвідчує [8, с.39], що навесні 1924 р. під керівництвом П. Петерсена була офіційно відкрита нова модель школи. Цей новий експериментальний навчально-виховний заклад, де вчителями спочатку працювали студенти і аспіранти професора педагогіки П. Петерсена, перетворився в «нову школу», в якій процес навчання і виховання був зосереджений на всебічному і вільному розвитку особистості учнів та на їхньому самовизначенні. Особлива увага зосереджувалася на глибокому розумінні природи дитини, її бажань, інтересів і можливостей.

Теорія «нового виховання» П. Петерсена змінило акценти навчального процесу і організацію шкільної справи, було виключено будь-який тиск, що пригнічував особистість учня та обмежував його життєдіяльність вузькими регламентованими рамками. В центрі уваги педагог-реформатор поставив учня, який сприймався як індивідуум, на чюю своєрідність і особливість треба було зважати.

На основі праць дослідників педагогічної спадщини П. Петерсена [6, с.70] можемо стверджувати, що в серпні 1927 р. педагог-реформатор бере участь у IV Міжнародному конгресі з питань «нового» виховання (New Education Fellowship) в м. Локарно (Швейцарія), на якому він представив свою доповідь під назвою «Університетська школа в м. Йена, як перша вільна, загальна і народна школа», в зміст якої П. Петерсен поклав основні ідеї і методи навчання і виховання в його експериментальній школі при Йенському університеті. Реформаторську концепцію, яку П. Петерсен представив педагогічній громадськості, організатори конгресу з Великобританії дали назву «Малий Йена-план» («Der kleine Jenaplan»). Нова педагогічна концепція П. Петерсена відразу викликала велику зацікавленість і привернула увагу багатьох педагогів, а також стала предметом жвавого обговорювання у різних європейських країнах.

Аналізуючи наукові праці П. Петерсена та його послідовників [7; 4] з'ясовано, що особливістю організації навчального процесу в «Йена-план» школі були гетерогенні базові групи або так звані «штам-групи», які педагог-реформатор створив замість традиційних класів. У структурі організації навчального процесу в «Йена-план» школі П. Петерсен виділяв наступні вікові групи:

- **перша група - молодша** (die Untergruppe), об'єднує школярів віком від 6 до 8 років впродовж 1-3 років навчання.
- **друга група - середня** (die Mittelgruppe), в якій навчаються учні віком від 9 до 11 років впродовж 4-6 років навчання.
- **третья група - старша** (die Obergruppe), об'єднує учнів віком від 12 до 13 років впродовж 7-8 років навчання.
- **четверта група - молодіжна** (die Jugendlichengruppe), об'єднує школярів віком від 14 до 16 років впродовж 9-10 років навчання.

Як стверджував П. Петерсен, розподіл школярів за групами в школі «Йена-план» є психологічним аспектом, який впливає на розвиток, виховання та на сумісність учнів під час їх перебування в одній групі впродовж 3 років навчання [4, с.19].

З точки зору нової педагогічної психології, фізична і духовна зрілість учня є вирішальним показником, за яким його відносили до певної вікової «штам-групи». Такий розподіл по групам мав певні переваги як з боку педагогіки так і дидактики [7, с.52].

Опрацювавши літературні джерела [4; 3; 9] з'ясовано, що навчальний процес у «штам-групах» організований таким чином, що впродовж 3 років навчання в одній групі кожен школяр має можливість виступити в ролі «учня», «помічника» та «наставника». Через зміни своїх позицій в групі, учні розвивали свій потенціал, вчилися самостійно працювати, надавати допомогу молодшим в

групі або наставляти старших. П. Петерсен акцентував на тому, що в першу чергу увага повинна бути направлена на розвиток самої дитини, а не на розвиток учня [4, с.20].

Дослідник педагогічної спадщини А. Боес зауважує, що діти яких об'єднує одна «штам-група» мають різні рівні знань та інтересів, тож обов'язком такої групи є сприяння усім потребам учнів, за якими вони могли б отримувати знання від інших і знаходити нові інтереси для себе [3, с.11].

Вітчизняна дослідниця педагогіки П. Петерсена, О. Б. Мартинович в структурі «Йена-план» школи, окрім базової «штам-групи», виділяє: спільну робочу групу, створену самостійно трьома або чотирма учнями, функція якої найбільше виражена в навчальній роботі та під час роботи над проектом, рівневу групу, в якій об'єднані учні з однаковим успіхом в конкретній сфері навчання. Кожна дитина в цій групі може у власному темпі опанувати навчальний матеріал, який подається відповідно до рівня її розвитку. Група вільного вибору, де кожен учень вибирає для певного періоду часу діяльність, якою він цікавиться та група одного столу, в якій учні відрізняються активністю та «рухомістю»: їхня кількість, склад, а також ролі організаторів та виконавців змінюються у відповідності до виду занять. Рухомість груп одного столу П.Петерсен пояснює зміною взаємних симпатій, прихильностей та інтересів у процесі дорослішання та розвитку учнів [2, с.70-71].

Слід зауважити, що за кожною базовою групою було закріплене конкретне приміщення, яке служило місцем для виконання особливих завдань, для накопичення внутрішніх сил та енергії, які необхідні були для самостійної та ініціативної роботи і навчання кожного учня. Видатний педагог критикував «класні кімнати» з виставленими в ній партами в ряд та суворим порядком, тож у нових приміщеннях дітям дозволялось вільно переставляти меблі як їм зручно, прикрашати кімнату власними малюнками і виробами. За словами П. Петерсена, виключно таке приміщення було «засобом, де можна отримати моральну і соціальну освіту», воно повинно сприйматися як власна кімната дитини, де можна отримати цікавий досвід під час процесу навчання [9, с.304-305].

Особливу увагу видатний педагог-реформатор приділяв вільній активності школярів, їхній самостійності та ініціативності, тому в кожній навчальній групі діяв закон, за яким учні на власному досвіді знайомилися з поняттям свободи та її обмеженнями. Закон проголошував: «У шкільному приміщенні повинно відбуватися лише те, що відповідає загальним побажанням та прагненням, що одночасно надає школі порядку, моральності та краси спільної праці та спільного проживання». Тож з першого дня навчання в «Йена-план» школі учні знайомляться з правилами хорошої поведінки, етикетом, відповідними формами спілкування та визначають свої обов'язки в групі [7, с.58-64].

П. Петерсен надавав великого значення взаємодії та духовної близькості учнів перших і останніх років навчання в «Йена-план» школі. На основі опрацьованого матеріалу [2; 7; 1] з'ясовано, що вчений впровадив в практику шкільного життя «опікунів» - діти старших груп, які мали піклуватися про кожного нового учня, який прийшов у молодшу групу. Учні, які виконували

роль «опікунів» не обиралися вчителями, піклування про молодших дітей робилося на вільній основі, тим самим показуючи гуманні відносини між старшими і молодшими учнями. Завданням кожного «опікуна» полягало в ознайомленні нових учнів із законами життя колективу групи і школи, а також в наданні допомоги в складних періодах, які виникали під час навчання. П. Петерсен наголошував, що своєрідний патронаж був неоцінимою допомогою у виховному процесі [7, с.75-76].

Вивчення особливостей організації роботи «Йена-план» школи, дозволило з'ясувати, що після трирічного перебування у «штам-групі» кожен учень переходив до наступної базової групи. П. Петерсен наголошував, що при переведенні учня в іншу групу важливим був не тільки рівень інтелекту дитини, а й стан її «загальної зрілості» та самореалізації в новій групі. Той учень, якого відбирають, зберігає за собою право перейти в іншу групу або відмовитись від переходу протягом наступного року, таким чином П. Петерсен вбачає в цьому здатність дитини до власної самооцінки [7, с.53].

Розробляючи концепцію «Йена-план» П. Петерсен прагнув, щоб його початково-виховний заклад був на самперед єдиною шкільною громадою. Вчений наголошував, що шкільна освіта повинна мати об'єднувальний характер, а спільна робота всіх учасників повинна ґрунтуватися на рівноправності та на цілковитій свободі. Тож тісна взаємодія та співпраця педагогів і батьків було однією із головних задач в «Йена-план» школі. Батьки активно брали участь в процесі виховання і навчання дітей в «новій школі», допомагали з організацією різних виховних і навчальних заходів, були партнерами і друзями вчителів і школи.

Науковець був переконаний, що таким чином світ дитини зберігає свою єдність, зв'язок дитини зі своєю сім'єю не втрачається, а навпаки сімейні відносини зміцнюються, збагачуються досвідом спілкування та допомагають в соціалізації кожної особистості. П. Петерсен підкреслював, що у вихованні дітей, на самперед, повинна бути зацікавлена сім'я, тож і його навчально-виховний заклад можна назвати «школою сімейного типу» [5, с.97-99].

Аналіз літературних джерел свідчить [7; 5], що реформаторський проект П. Петерсена «Йена-план» був не тільки «школою життя», а й на самперед виховним будинком, який містить в собі найкращі традиції сімейного виховання, традиції гуманного соціокультурного навколишнього середовища, яке оточувало учнів. Педагог-реформатор вважав, що учні отримують знання завдяки чуттєвим сприйняттям і вивченню навколишнього світу, які розвивають їх самовідчуття себе як особистості і формують емоційно-вольову сферу. В цьому, він вбачав шлях реалізації розумових і творчих можливостей учнів.

Нова дидактична концепція П. Петерсена включала в себе структурне розроблення навчального матеріалу відповідно до принципів природо-та культури відповідності; використання нових методів, форм і засобів навчання, які стимулювали пізнавальну діяльність учнів і на яких ми детальніше зупинимось в наступному розділі; впровадження в групах діалогів та індивідуальної роботи; використання комплексного навчання, що базується на знанні про світ і предметної інтеграції.

Реформаторський підхід П. Петерсена до організації нової моделі навчально-виховного закладу «Йена-план» припускав не тільки ліквідацію одностороннього інтелектуалізму, а й усунення диктатури вчителів і жорсткого управління навчальним процесом. Учні мали більш широкі повноваження щодо самоуправління в деяких шкільних питаннях, було надано більше свободи в навчальному і виховному процесі та можливості обміну ідеями, думками і поглядами.

Тож, концепція П. Петерсена була включена в низку відомих педагогічних експериментів, яка мала яскраво виражений соціально-педагогічний характер та була серйозною альтернативою старої школи в цілому, і пануючій в ній системі виховання і навчання. Наші подальші дослідження спрямовані на висвітлення особливостей форм, методів і принципів навчання, що покладені в основу «Йена-план» концепції.

Список використаних джерел:

1. Дичківська І. М. *Йена-план-школа Петера Петерсена. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / Дичківська Ілона Миколаївна. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.*
2. *Мартинювич О. Б. Педагогічні засади навчального процесу в школах німецькомовних країн за ідеями педагогіки Петера Петерсена: дис. канд. пед. наук. : 13.00.01 / Мартинювич Олександра Богданівна. – Тернопіль, 2010. – 278 с.*
3. *Boes Ad. Jahrgangsübergreifende Lerngruppen – Paradigma für eine Schule der Zukunft / Ad Boes // Kinderleben. Zeitschrift für Jenaplan-Pädagogik. – 2005. – Н. 22. – S. 4–12.*
4. *Dietrich Theo. Peter Petersen: Leben und Werk / Theo Dietrich. – Frankfurt : Atlantik-Verlag Paul List, 1958. – 79 S.*
5. *Dietrich Theo. Die Pädagogik Peter Petersens: der Jena-Plan: Beispiel einer humanen Schule / von Theo Dietrich. – 6., verb. und erw. Aufl. – Bad Heilbrunn : Klinkhardt, 1995. – 214 S.*
6. *Klassen Theodor Friedrich. Jenaplan. Reformpädagogik in Jena / Theodor Friedrich Klassen. – Jena : Ernst Schmutzer (Hg.), 1991. – 320 S.*
7. *Petersen Peter. Der kleine Jeneplan / Peter Petersen. – Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2001. – 137 S.*
8. *Retter Hein. Die Universitätsschule Jena. Zufluchtsort für bedrohte Kinder im Nationalsozialismus / Retter Hein. – Verlag: Städtische Museen Jena, 2010. – 272 S.*
9. *Skiera Ehrenhard. Reformpädagogik in Geschichte und Gegenwart: eine kritische Einführung / Ehrenhard Skiera. – München : Oldenbourg Verlag, 2010. – 514 S.*